

ANLAMIN RESİM KURAMINDAN DİL OYUNLARINA: LUDWIG WITTGENSTEIN

Özet

Bu çalışmada, Ludwig Wittgenstein'in genelde iki dönem şeklinde incelenen felsefi yaklaşımının kısa bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır. Bu değerlendirmenin temelinde ise Wittgenstein'in birinci dönem düşünce yapısını ortaya koyduğu *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921) ile ikinci dönemine ilişkin görüşlerini serimlediği *Felsefi Soruşturmalar* (1953) adlı eserleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Wittgenstein, Anlamın Resim Kuramı, Dil Oyunları.

FROM THE PICTURE THEORY OF MEANING TO THE LANGUAGE GAMES: LUDWIG WITTGENSTEIN

Abstract

In this study, we tried to make a brief evaluation on Ludwig Wittgenstein's philosophical approach which are generally examined in two periods. According to this *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921) that Wittgenstein revealed the first period of his thought and *Philosophical Investigations* (1953) that represented the second term of his views are located in the basis of the evaluation.

Keywords: Wittgenstein, Picture Theory of Meaning, Language Games.

Dil ile dünya arasında nasıl bir bağlantı vardır? Anlam nedir? Doğruluk nedir? Dil ile doğruluk arasındaki ilişki nasıldır? Felsefe tarihine göz atıldığında varlık, bilgi ve değer ile ilgili temel soru(n)lara on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren yenilerinin eklendiği ve bunların özellikle dil, anlam ve doğruluk üzerine temellendiği karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde dil felsefesinin nüvelerini oluşturan yaklaşım tarzı, dilin doğasının, yapısının ve sınırının incelenmesini öngörürken mantığı da bu işe yardımcı olacak bir araç olarak benimsemiştir. Gottlob Frege'nin çalışmaları öncülüğünde başlayan süreç, Bertrand Russell ve Ludwig Wittgenstein'in katkılarıyla daha ileri bir aşamaya taşınmıştır. Böylece gündelik dil aracılığıyla düşünceleri aktarırken gözlemlenen çok anlamlılık ve belirsizlik gibi sorunların bunları sembolik bir dille ifade ederek aşılabileceği ve dünyanın resmedilebileceği savlanmıştır. “Dünyayı bilimsel yoldan kavrama” ilkesiyle metafizik önermeleri reddeden Viyana Çevresi üyeleri ise dil, anlam ve doğruluk hakkındaki araştırmaları daha da derinleştirmiştir.

Bilindiği gibi dilsel anlamın doğası ve matematik hakkında çalışan Frege, on dokuzuncu yüzyılda göze çarpan sonsuz küçükler analizinin yakınsak sonsuz kümelerin limitlerine indirgenmesi ve analizin sayısallaştırılması yönündeki indirgeme tartışmalarına dahil olmuştur. Bu dönemde, yakınsak dizi ve limit gibi düşünsel açıdan iyi tanımlı, muğlaklıktan arınmış kavramlar aracılığıyla analizin işlemleri yeniden irdelenmiş ve yapılan bir işlemin geçerliliğini saptamanın yolu, sonucun doğru olduğunun gösterilmesi değil, akıl yürütme adımlarının temel kurallara uygunluğunun ortaya konulması şeklinde belirlenmiştir. Buna koşul olarak işlemin tümünün bu kurallara dayandırılabilmesi, kurallara güvenilecekse sonuca giden akıl yürütmeye de güvenilmesi gerektiği gündeme gelmiştir (Rızatepe 2004: 56). Bu tartışmalar ekseninde matematiğin temellerine yönelik araştırmalar yapan Frege, aritmetiğin kavramlarının saf mantıksal kavramlar aracılığıyla tanımlanabileceğini ve aritmetiğin yasalarının sadece mantık yasalarından türetilebileceğini, başka bir deyişle sayı kavramının görü zemininden kopartılarak mantık temelinde ve kavramsal olarak tanımlanabileceğini ileri sürmüştür (Gözkan 2008: 19). Felsefede kesinlik arayışının ortaya çıktığı bir dönemde indirgeme, sayısallaştırma ve matematiğin mantığa uygulanması gibi yöntemlerle gündelik dildeki problemlerin ortadan kaldırılmasına yönelik girişimlerin öncüsü olan Frege, psikolojik olanı mantıksal olandan; öznel olanı nesnel olandan kesin bir biçimde ayırmak, sözcüklerin anlamını tek başına değil, ancak bir tümce bağlamında ele almak ve kavramla nesne arasındaki ayrımı asla gözden kaçırmamak gibi ilkelere bağlı kalmıştır (Frege 2008: 85).

Bu ilkeler bağlamında incelemelerini sürdüren Frege, modern mantığın ve analitik

felsefenin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Aristoteles'ten bu yana benimsenen klasik mantık, görünüşteki gramatikal formda kalır ve yüklem formuna öncelik verir, yani burada önemli olan özne, yüklem ve bağdır (kopula). Bu hâliyle klasik mantık, bağıntı önermeleri de dahil tüm önermeleri, yüklem formuna indirgemek ister. Modern mantık ise analizini yalın gramatikal analizden daha ileriye götürerek mantıksal form ile gramatikal form arasında ayırım yapma amacını güder. Modern mantığı karakterize eden şey, sadece bu tür bir analiz geliştirmesi değil, bu analizi karmaşık önermelerin doğruluk değerlerini belirlemeye izin veren bir hesaplama biçimine dönüştürmeyi de amaçlamasıdır. Buna göre modern mantığın iddialarından biri, moleküler olarak adlandırılan karmaşık bir önermenin doğruluk değerinin onu oluşturan ve atomsal önermeler denilen elemanter önermeler ile karmaşık önermeyi meydana getirmek için bunları birleştiren bağıntının türüne bağlı olduğudur (Rossi 2008: 13-14). Frege de bir yandan özne ile yüklem arasındaki gramatikal ayırımın yetersiz olduğunun altını çizmiş ve diğer yandan bu ayırımın yerine yenisini koymak için fonksiyon ile argüman arasında mantıksal bir ayırım yapmaya girişmiştir.

Matematik ile mantık arasında bağlantı kurma işini temellendiren düşünürlerden biri olan Russell da mantığın kavramlarının saptanmasının ve bunların matematiksel notasyonlarla sembolleştirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda Russell'ın Whitehead ile birlikte yazdığı *Principia Mathematica* (1910) adlı eser, matematiğin mantığa indirgenmesi girişiminin bir ürünü olmuştur. Russell, bu eserde kullanılan sembolik dilin dünyayı resmedebileceğini, gündelik dilde ifade edildiklerinde düşünme ve anlama sorunlarına yol açan hususların *Principia Mathematica* dilinde ifade edildiklerinde ortadan kalkacağını iddia etmiştir (Rızatepe 2004: 73). Russell'a göre, matematikte olduğu kadar gündelik konuşma tarzında ve ortak deneyimde de geçerli olan ve asimetrik bağıntıları da hesaba katan bir bağıntı kuramı gerekmektedir. Buna koşut olarak ve Frege'nin görüşlerinin de etkisiyle Russell, “mantıksal atomculuk” tezini ortaya atmıştır. Buna göre dilin yapısıyla dünyanın yapısı arasında mütakabiliyet bulunmaktadır ve burada dilin yapısından anlaşılan şey, modern mantığın kurallarına göre ilerleyen bir analizin ortaya çıkardığı mantıksal yapıdır. Bu yapı açısından atomsal önermeler ile atomsal olgular arasında da uygunluk vardır ve dünya, gerçekte nitelikler olan ve diğer şeylerle bağıntı içine giren şeylerden oluşmaktadır, yani tikelleri ve tümelleri içermektedir. “Dış dünyada bulunan yalın bir şeyi değil, belirli bir niteliğe sahip belirli bir şeyi ya da belirli bir bağıntı içinde olan belirli şeyleri olgu olarak adlandırıyorum.” diyen Russell, olguların adlar ile değil, önermeler ile aynı anda dile getirildiklerini belirtmiştir (Rossi 2008: 27-29). Ayrıca Russell, tikeller ile tümeller

arasında olduğu gibi, özel adlar ile “tamamlanmamış semboller” olarak adlandırdıkları arasında da ayrımın varlığına işaret etmiştir. Russell açısından özel ad, anlamı tekil olan bir nesneyi doğrudan gösteren ve bu anlamı, kendi başına başka sözcüklerin anlamlarından bağımsız olarak taşıyan basit simge şeklinde tanımlanabilir (Denkel 1981: 15). Bu ayrımlardan hareketle Russell “betimlemeler kuramı”nı geliştirmiştir.

Russell bu konuya, “Bir nesnenin, şöyle şöyle olan bir özelliğe sahip olduğunu bildiğimizde yani belirli bir özelliğe sahip sadece bir nesnenin var olduğunu bildiğimizde bunun betimleme aracılığıyla bilindiğini söyleyebiliriz. Demir maskeli adam diye birisinin varlığını ve onun hakkında birçok önerme olduğunu biliriz, fakat onun kim olduğunu bilmeyiz.” şeklinde bir açıklama getirmiştir. Buna koşut olarak betimlemeli bilginin dışımızdaki nesnelere ait bilgisi olduğunu ve dilsel bir ifadenin işaret ettiği nesnelere ait betimlemeli bilgi taşıdığını söylemek mümkündür (Ural 2006: 71). Dilsel ve mantıksal ayrımlar, anlamın nesneyi işaret ettiği ölçüde görünür olduğu ve böylece dış dünyanın bir resminin çizilebileceği düşüncesi, dil ile gerçeklik arasında sembollerle bağlantı kurma yaklaşımı Wittgenstein’in özellikle ilk dönem felsefesinin temelinde yatan unsurlar olmuşlardır.

Mantık kuramları ve dil felsefesine yönelik çalışmalarıyla yirminci yüzyılın felsefi yaklaşımlarını derinden etkileyen Ludwig Wittgenstein’in dizgesi ise genel olarak iki dönemde ele alınmaktadır. Özellikle mantıkçı pozitivistlerin tezlerini üzerine temellendirdikleri düşüncelerini kapsayan *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921) adlı yapıtı birinci dönemini karakterize ederken ölümünden sonra yayımlanan *Felsefi Soruşturmalar* (1953) ise dilsel ifadelerin anlam sorununa ilişkin tartışmalarıyla ikinci dönemine damgasını vurmuştur. Dilin doğasının ne olduğu sorusu üzerine odaklanan *Tractatus*, dilin olgular dünyasının bir resmini verdiğini ve tek tek olgulardan müteşekkil bir yapıya sahip olan dünyanın mevcut hâliyle yansıtılmasıyla dilin asli görevini yerine getirdiğini savlar. *Tractatus*’un ön sözünden de anlaşılacağı üzere dilin sınırlarını belirlemeye çalışan Wittgenstein, bu sınırların dış dünya tarafından şekillendirildiğini öngörmektedir. Kant’ın aklın sınırlarını çizme girişiminde olduğu gibi, dilin ya da konuşma formlarının sınırlarının çizilmesi gerekliliğinden yola çıkan Wittgenstein, “anlamın resim kuramı” olarak anılan yaklaşım tarzında, olgu söyleminin sınırlarının ötesini görmenin bu sınırların ötesine bakmakla değil, olgular dünyasının üzerine odaklanarak onu bir bütün olarak görmekle mümkün olduğunu ileri sürer (Pears 1985: 35). Bu kurama göre, düşünmeyi olanaklı hâle getiren ve birer düşünce nesnesi olan resimler, olgusal ilişkileri yansıtan sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşur ve dil ile temsil ettiği şey arasındaki aynılıktan dolayı dilin olgu hakkındaki aktarımına izin

verir. Böylece dilin çözümlenmesi aracılığıyla gerçekliğin de çözümlenebileceği kabul edilmiştir.

Felsefi konulara bir temel oluşturmak amacıyla dil ve mantık gibi alanlara yönelmenin analitik felsefe geleneğini karakterize eden bir tutum olduğu bilinmektedir. Wittgenstein’in “düşünmeye değil, düşüncelerin dile getirilişi”ne yönelik itirazlarıyla mantıkçı pozitivistlere gereksinim duydukları kuramsal zemini hazırlayan *Tractatus*’u da benzer saiklerle kaleme alınmıştır. Bu açıdan Bertrand Russell tarafından kitabın birinci baskısının girişinde kullanılan ifadeler dikkate değerdir: “Hiçbir noktada, görünüşte hatalı olmayan bir mantık kuramı oluşturmak olağanüstü zor ve önemli bir iş yapmak anlamına gelir. Sayın Wittgenstein’in kitabı, şahsi görüşüme göre bu liyakate sahiptir. Bunun için hiçbir ciddi filozof onu ihmal edemez” (akt. Panova 2006: 3). Dilin belirli bir anlamı imleyecek şekilde kullanımının nasıl gerçekleşebileceği sorusundan hareket ederek gündelik dil ile felsefi dil arasındaki ayrıma dikkat çeken ve felsefi dilin yanlış kullanımından kaynaklanan hatalara vurgu yapan Wittgenstein ise *Tractatus*’un ön sözünde kitabı yazma amacını şöyle açıklar: “Kitap, felsefi sorunları ele alıyor ve -sanıyorum- gösteriyor ki bu sorunların soru olarak ortaya çıkmaları, dilimizin mantığının yanlış anlaşılmasına dayanır. Kitabın bütün anlamı, şuna benzer bir sözde toplanabilir: Söylenebilir ne varsa, açık söylenebilir; üzerine konuşulamayan konusunda da susmalı. Kitap böylece düşünmeye bir sınır çizmek istiyor ya da daha çok düşünmeye değil, düşüncelerin dile getirilişine: Çünkü düşünmeye bir sınır çizilebilmek için bu sınırın iki yanını da düşünmemiz gerekirdi (yani düşünülmeyle elvermeyi düşünmemiz gerekirdi). Sınır, yalnızca dilin içinde çizilebilecektir ve sınırın ötesinde kalan da düpedüz saçma olacaktır” (Wittgenstein 2001: 9).

Bu bağlamda mantıksal bir dil çözümlemesinin olanağı ile ilgili sorulara yanıt arayan Ludwig Wittgenstein, anlamlı olarak ifade edilebilecek tek önerme türünü doğa bilimi tümceleri olarak belirlemiştir. Düşünür, *Tractatus*’ta kendisinin de kullandığı ifadelerin doğa bilimi tümcelerinin dışında kaldıkları için anlamsız olarak nitelendirilmesi gerektiğini yapıtının sonunda itiraf etmiştir. Wittgenstein’a göre, kendisini anlayan, sonunda *Tractatus*’un ifadelerinin saçma olduklarını görür ve orada da o ifadeleri devirip yıkması (sanki üzerine tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkmak gibi) gerekir. Bu saçma önermeleri devirip yıkma işi, aynı zamanda bu ifadelerin aşılmasını beraberinde getirir ve ancak bu şekilde dünya doğru bir tarzda görülür (Wittgenstein 2001: 171).

Wittgenstein’in mantığın temelleri üzerine yaptığı incelemeler, dilin sınırlarının

araştırılmasını da kapsadığından, onun ilk olarak sıradan olgu söylemi kabarcığının yüzeyinden, içindeki kavramsal odağa, yani başlangıç önermelerine doğru gittiğini, daha sonra mantıksal bir formül kullanarak yeniden dışa doğru, kabarcığın genleşme sınırı yönünde ilerlediğini söylemek mümkündür. Bu sınır çizme işinin ilk aşaması, sıradan önermelerden, merkezdeki temel önermelere doğru ilerlemeyi içerir. Düşününün ortaya attığı kuram, mantıksal çözümlemenin herkes tarafından uygulanışının bir açıklaması değil, özgün ve genel bir olgusal anlamlılık kuramıdır. Bu kuram, başlangıçta X ve Y olarak adlandırılan iki aksiyom üzerine kurulmuş ve bunların dilin özünü verdikleri düşünülmüştür. Ancak zamanla bu özün nasıl kavrandığı sorusu, X ve Y'nin nasıl temellendirildikleri sorusuna dönüşmüştür. X, her olgu önermesinin kesin ve belirgin bir anlamı olduğunu; Y ise her olgu önermesinin bu anlamı alış biçiminin resimsel olduğunu ifade eder. Böylece bu iki aksiyom arasındaki ilişki, X'in bir sorunu çözümlerken, Y'nin onu çözdüğü şekilde betimlenebilir (Pears 1985: 59-61).

Bu çözümlemede, olgu bağlamlarının mantıksal olarak resmedilmesini sağlayan tümceler, ancak bu şekilde gerçekliği yansıttıkları ölçüde doğru ya da yanlış değerini alabilirler. Böylece Wittgenstein için “mantıksal tümceler, yapı-iskelesini betimlerler ya da daha doğrusu onu ortaya koyarlar. Onlar hiçbir şeyi ele almazlar. Adların, imlem ve temel tümceler anlam sahibi olduklarını varsayarlar: Bu da onların dünya ile bağlantısıdır. Açık ki belli bir niteliğe özsel olarak sahip simgelerin belirli bir bağlantılarının yinelemeler olması, dünya üzerine bir şey göstermelidir. Can alıcı nokta burada. Dedik ki kullandığımız simgelerde bazı şeyler isteme bağlıdır, bazıları değil. Mantıkta yalnızca bu dile getiricidir. Bu ise mantıkta biz istediğimizi imin yardımıyla dile getiriyoruz demek değildir; mantıkta yapısı gereği zorunlu olan imin yapısının kendisi dile gelir. Herhangi bir im dilinin mantıksal sözdizimi kurallarını biliyorsak o zaman mantığın tüm tümceleri zaten verilmiştir. Bütün doğru tümceler mantıksal bir betimlemesini en başından vermek, eski mantık yorumuna göre de olanaklıdır. Bu yüzden de mantıkta hiçbir zaman beklenmedik şeyler olamaz” (Wittgenstein 2001: 147).

Bu doğrultuda, olguların toplamı olan dünyanın dil tarafından resmedilmesi, sözcükler ile nesnelere ve tümceler ile olgu bağlamları arasındaki ilişki üzerine temellenir. “Olgu bağlamı, nesnelere (olanların, şeylerin) bir bağlantısıdır.” ve “şey için özsel olan, bir olgu bağlamının oluşturucu ögesi olabilmektedir” (Wittgenstein 2001: 13). Bunun yanı sıra bağlantı olanaklarının dışında düşünemeyeceğimiz nesnelere bir de temsil boyutu bulunmaktadır. Bizler “olguların tasarımlarını kurarız” ve tasarım da “gerçekliğin bir taslağı” olarak “şeylerin aralarında, tasarımın öğelerinin aralarındaki bir bağlantı

bulunmasının olanağı”nı meydana getirir (Wittgenstein 2001: 21). Böylece sözcüğün anlamı, temsil ettiği şeye koşut olarak belirlenir ve cümlenin anlamı da gerçekliğin resmini nasıl sunduğuyla ilgilidir.

Wittgenstein’in “resim kuramı”na ve “gösterilebilir olan” ile “söylenilebilir olan” arasında yaptığı ayrımın dayanan bu sonuç, mantıksal çözümlemenin dilin temel işlevi olan resmetme işlevine uygun bir şekilde ortaya konulamaması, ancak bunun gösterilebilmesi anlamını taşımaktadır. Böylece dilin mantığını ihlal eden metafizik ifadelerle *Tractatus*’ta karşımıza çıkan ifadelerin aynı hatalı dil kullanımından kaynaklandığı açığa çıkmaktadır. *Tractatus*’ta bir metafizikçi gibi konuşan Wittgenstein’in mantıksal çözümleme konusunda aldığı bu tutum, metafiziğe karşı savaşım vermiş olan diğer Viyana Çevresi üyelerini her ne kadar *Tractatus*’un birçok tezini kabul etmiş olsalar da tatmin etmemiştir (Irzık 1992: 69-70). Örneğin, çevrenin önemli üyelerinden Otto Neurath’a göre *Tractatus*’ta yer alan “Üzerinde konuşulamayan konusunda susmalı.” cümlesi, dil bilgisi açısından yanıltıcıdır. Bu cümle, üzerinde konuşulamayan bir şeyin olduğunu ima ederek metafizik bir alanın bulunduğunu söylemeye kapı aralar. Oysa Viyana Çevresi için metafizik bir alan “ya sınırları kalın çizgilerle bir an önce belirlenmesi ve böylece olumsuz etkisi dışında bırakılması gereken ya da aslında gerçekte var olmayan bir alandır” (Irzık 1992: 68-69).

Wittgenstein’in ikinci dönemini kapsayan *Felsefi Soruşturmalar*’da ise bu ideal dil anlayışının terk edildiği gözlemlenmektedir. Wittgenstein, bu kez amacını şöyle aktarır: “Dört yıl önce ilk kitabımı (*Tractatus Logico-Philosophicus*) tekrar okuma ve içerdiği düşünceleri bir başkasına açıklama fırsatını buldum. Birden, bu eski düşüncelerimi yenileriyle birlikte yayımlamam gerekmiş, yeni düşüncelerim ancak eski düşünme tarzımın arka planında yer alması durumunda ve bununla oluşturdukları karşıtlık aracılığıyla gerçek anlamda aydınlığa kavuşabilirmiş gibi geldi bana. Çünkü bundan on altı yıl önce tekrar felsefe ile uğraşmaya başlayalı beri, bu ilk kitabımda yazıya geçirmiş olduklarımda ciddi hatalar bulunduğunu görmek durumunda kaldım” (Wittgenstein 2014: 20). Böylece Wittgenstein *Felsefi Soruşturmalar*’da, *Tractatus*’ta göz ardı ettiği dilin olguları resmetme dışındaki kullanım formlarını araştırmaya başlar ve bunun sonucunu “Anlam, kullanımdır.” şeklinde dile getirir. Artık dünya, yalın bir olgular koleksiyonu olmanın ötesinde, birtakım toplumsal mutabakatlara ve kurumlara bağlı olan, konuşan ve eylemde bulunan kişilerin edimlerinin içinde yer aldığı bir yapıya sahiptir. Böyle bir dünya imajıyla dil arasında nesnel ve ideal bir dil ilişkisinden söz edilemez; konuşmak, sonsuz çeşitlilikte olan “hayat formları” temeline dayalı bir etkinliktir (Altınörs 2003: 131). Bu tür bir etkinlik ise Wittgenstein’in birinci

döneminde olduğu gibi olgular dünyasını dilsel ifadelerle resmetmeye değil, farklı “dil oyunları” oynamaya benzetilebilir. “Dil oyunu” deyimi burada, dilin konuşulmasının, bir etkinliğin ya da bir yaşam biçiminin bir parçası olduğunu belirginleştirir (Wittgenstein 2014: 32).

Dil ve dilin iç içe örülü olduğu etkinlikler bütünü “dil oyunu” şeklinde kavramsallaştıran Wittgenstein, “Onlar (büyüklerim) bir nesnenin adını anarak ona doğru yöneldiklerinde, bunu fark edip bu nesnenin -işaret etmek istedikleri o olduğu için- çıkardıkları seslerle imlediklerini kavradım.” diyen Augustinus’un dile yönelik yaklaşımını eleştirilerine çıkış noktası olarak benimseyip kaleme aldığı *Felsefi Soruşturmalar*’da dil öğrenmenin nesnelere ad vermek olduğunu ifade eder. “Dildeki sözcükler, nesnelere adlandırır, tümceler böyle adlandırılışların bağıntılarıdır. Her sözcüğün bir karşılığı vardır. Bu karşılık sözcüğe eşlenmiştir; sözcüğün yerini tuttuğu nesnedir” (Wittgenstein 2014: 23). Bunun yanı sıra bir dil oyununda, nesne ve dil arasında dışsal bir ilişki yoktur ve bu dil oyununda olgular, var oldukları şekliyle oyundaki kavramlar aracılığıyla doyurucu bir biçimde tanımlanabilir, buna koşut olarak kavramlar da bu oyunda göründükleri hâlleriyle olgular sayesinde anlam kazanırlar (Skirbekk & Gilje 2006: 553).

Sözcüğün anlamını temsil ettiği nesneye ve cümlenin anlamını da gerçekliğin bir resmi olmasına bağlayan *Tractatus*’çu semantiği, *Felsefi Soruşturmalar*’da terk eden Wittgenstein, gereksinim duyduğu ön dayanakların var olabileceğini, daha doğrusu var olması gerektiğini tasarlamamanın felsefece bir hata olduğu kanısına varmış ve betimlenebilir olanın temelinde bulunan ya da sınırında duran ve betimlenebilirliğin olanağının koşulu sayılan, fakat kendisi betimlenemez olan bir şeyi keşfetme umudundan da vazgeçmiştir (Altuğ 2001: 155). İşte bu noktada dil oyunu nitelmesi ile karşıladığı yaklaşım tarzı devreye girmiş ve Wittgenstein, anlamla ilgili sorunların dil oyunu gibi bir etkinlikle bağlantılı olduğunu kabul etmiştir. Eğer dil oyunu bir etkinliğin, başka bir deyişle bir yaşam biçiminin parçasıysa anlam da buna göre şekillenmektedir. Böylece sayısız yaşam biçimleri söz konusu olduğundan, tek bir anlam ölçütü de mümkün değildir ve anlam, dil oyunu içinde kendini gösterir.

Bu bilgiler ışığında *Felsefi Soruşturmalar* açısından-Wittgenstein’in *Tractatus*’ta serimlediğinin aksine- dilin dünyanın yansıması olmadığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Dilin kendi düzeni vardır ve bu düzen çerçevesinde dil, dünyayı hakikate yaklaştırır, hatta dünyayı hakikate zorunlu kılar. İnsanlar, her sözcüğün tanımladığı bir nesnesi olması gerektiğini düşünür, bir nesne bulamadıklarında ise tinsel

bir içerik oluştururlar, oysa Wittgenstein “anlam gizemi”nden söz eder. Birçok kavram sonlara doğru bulanıklaşır; işte düşünürün “dil oyunları” şeklinde ifade ettiği şey de budur. Geleneksel felsefenin, dil kullanımından kaynaklanan problemlerin içinde kaybolduğu karışıklığı ortadan kaldırmak isteyen Wittgenstein için “Bütün bir felsefe bulutu yoğunlaşmış bir damlacık dil öğretisi olur” (Störig 2013: 619-620).

KAYNAKÇA

- ALTUĞ, Taylan (2001). *Dile Gelen Felsefe*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ALTINÖRS, Atakan (2003). *Dil Felsefesine Giriş*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- DENKEL, Arda (1981). *Yönletim: Dil Felsefesinde Bir Konu*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- FREGE, Gottlob (2008). *Aritmetiğin Temelleri*, çev. Bülent Gözkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÖZKAN, Bülent (2008). “Frege ve Aritmetiğin Temelleri”, *Gottlob Frege-Aritmetiğin Temelleri*, çev. Bülent Gözkan, ss. 13-73, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- IRZİK, Gürol (1992). “Wittgenstein ve Carnap: Tractatus’un Mantıkçı Pozitivizme Etkisi”, *Felsefe Tartışmaları*, 11. Kitap, ss. 59-81.
- PANOVA, Elena (2006). “Wittgenstein’in Felsefi Metamorfozu”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev. Fikret Osman, 15(2): 1-31.
- PEARS, David (1985). *Wittgenstein*, çev. Arda Denkel, İstanbul: AFA Yayıncılık.
- RIZATEPE, Harun (2004). *Anglo-Sakson Felsefede Bilgi Görüşleri*, İstanbul: Etik Yayınları.
- ROSSI, Jean Gerard (2008). “Analitik Felsefe”, *Analitik Felsefe*, çev. Atakan Altınörs, ss. 9-45, İstanbul: Say Yayınları.
- SKIRBEKK, Gunnar & Nils GILJE (2006). *Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrah Akbaş ve Şule Mutlu, İstanbul: Kesit Yayınları.
- STÖRIG, Hans Joachim (2013). *Vedaldardan Tractatus’a Dünya Felsefe Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları.
- URAL, Şafak (2006). *Pozitivist Felsefe*, İstanbul: Say Yayınları.
- WITTEGENSTEIN, Ludwig (2001). *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

WITTGENSTEIN, Ludwig (2014). *Felsefi Soruşturmalar*, ev. Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları.